

Teories de l'aprenentatge social i general de la frustració

Alfonso Serrano Maíllo

PID_00178780

Índex

Introducció	5
Objectius	6
1. Introducció a les teories de l'aprenentatge social i general de la frustració	7
2. La teoria de l'aprenentatge social	8
2.1. La teoria de l'aprenentatge social d'Akers	10
2.2. El model de l'estructura social i l'aprenentatge social	12
2.3. El control i la prevenció del delictes per a la teoria de l'aprenentatge social	13
2.4. Avaluació de la teoria de l'aprenentatge social	14
3. La teoria general de la frustració	16
3.1. L'origen de les teories de la frustració. Les teories subculturals ..	16
3.2. El renaixement de les teories de la frustració	17
3.3. La teoria general de la frustració	18
3.4. Extensions macro de la teoria general de la frustració	23
3.5. El control i la prevenció del delictes per a la teoria general de la frustració	24
3.6. Avaluació de la teoria general de la frustració	25
Resum	29
Exercicis d'autoavaluació	31
Solucionari	33
Glossari	34
Bibliografia	35

Introducció

"El nostre objectiu principal és descobrir com algunes estructures socials exerceixen una pressió definida sobre certes persones en la societat perquè es vegin implicades en conductes d'inconformitat més que de conformitat."

Merton (1968). *Social theory and social structure* (pàg. 186; èmfasi eliminat).

Individualment, just on més desenvolupada està la teoria criminològica, destaquen tres grans famílies de teories: les de l'aprenentatge social, les de la frustració i les del control social. En aquest mòdul i el següent n'estudiarem les més representatives.

En particular, en aquest mòdul estudiarem les relacionades amb el treball de dos gegants de la disciplina com són Ronald Akers i Robert Agnew. Encara que moltes més persones han contribuït al desenvolupament d'aquestes teories, aquests autors en són els principals proposadors.

Ambdues teories tenen una gran tradició en criminologia i ambdues assumeixen que perquè un subjecte delinqueixi s'hi ha de veure empès o arrossegat per alguna força activa.

Cadascuna de les teories que revisem a continuació ha estat objecte de nombrosos tests empírics per a avaluar-ne el grau de versemblança. Alguns d'aquests estudis són relativament sòlids i, per tant, tendeixen a minimitzar biaixos potencials i problemes metodològics de diversa índole.

Objectius

En els materials didàctics d'aquesta assignatura, l'estudiant trobarà les eines bàsiques per a assolir els objectius següents:

- 1.** Comprendre les teories de l'aprenentatge social i la seva estratègia metodològica.
- 2.** Comprendre les teories de la frustració i aprendre a distingir-les d'altres que també tracten d'explicar les tendències individuals al delictes.
- 3.** Familiaritzar-se amb els nivells d'anàlisi, micro i macro.
- 4.** Comprendre la lògica del test de teories.

1. Introducció a les teories de l'aprenentatge social i general de la frustració

Després d'una certa evolució, la criminologia ha estat capaç de construir explicacions teòriques plausibles sobre el fenomen delictiu i les seves causes. Aquestes explicacions, en especial si les valorem des d'un punt de vista quantitatiu, són en realitat bastant modestes. No es poden comparar, per exemple, amb els estàndards de les explicacions habituals en branques naturals de la ciència.

Si es té en compte tant la relativa joventut de la criminologia i de les ciències humanes i socials en general, les seves dificultats –de moment ni de bon tros superades– per a independitzar-se de barreres disciplinàries, ètiques i ideològiques, i també la complexitat especial del seu objecte d'estudi, és possible l'esperança en el sentit que en un futur puguem tenir explicacions molt més versemblants, útils i amb un poder explicatiu molt més ampli.

Per a valorar l'estatus empíric d'una teoria, tradicionalment s'ha recorregut en criminologia a anàlisis narratives en les quals s'exposen els diferents estudis empírics que se n'han dut a terme i es tracten d'analitzar els seus punts forts i febles i, per tant, comprovar fins a quin punt els resultats que aporten que afavoreixen o no la teoria són sòlids o, al contrari, poden ser en realitat artefactes produïts per una metodologia o una anàlisi incorrectes. Aquest enfocament és, a parer nostre, imprescindible en criminologia.

En els estudis d'aquest tipus el que es fa és recopilar les diferents investigacions que han verificat una o diverses teories criminològiques. Els estudis, llevat d'excepcions, són bastant diferents entre ells. Una de les principals diferències està relacionada amb la metodologia que han seguit. Els estudis qualitius no es poden rebutjar per al test de teories, encara que per a aquesta finalitat són bastant febles.

Dins dels estudis quantitius, els experiments vertaders, és a dir, amb assignació aleatòria a un grup o grups experimentals i de control, representen, com assenyala amb raó Weisburd (2000), el patró or de l'avaluació des del punt de vista de la validesa interna.

Des de fa temps, tanmateix, s'han desenvolupat altres formes de valorar l'estat empíric d'una determinada teoria de tipus quantitatiu: les metaanàlisis. Aquests estudis són igualment imprescindibles en la criminologia contemporània i ja ens hi hem referit breument anteriorment.

Vegeu també

Les metaanàlisis s'han estudiat en l'apartat 2 del mòdul "La criminologia clàssica i neoclàssica" d'aquesta assignatura.

2. La teoria de l'aprenentatge social

Sutherland (1947) va proposar una de les teories criminològiques més conegudes: la **teoria de l'associació diferencial**. Aquesta constitueix, probablement, la primera gran teoria general, unitària i sistemàtica de la criminologia moderna. Aquesta explicació del delictes ha mantingut una gran influència en criminologia i de fet ha estat objecte de nombroses anàlisis empíriques, moltes de les quals han trobat suport, extensions, i diverses propostes de teories integrades hi han recorregut.

La moderna **teoria de l'aprenentatge social** proposada per Akers (1998) parteix de la de Sutherland i la intenta completar i millorar. Per a això, ha recorregut als avenços més recents en matèria d'aprenentatge, avenços a què Sutherland no va tenir accés. La font principal a què recorre la renovació de la teoria de l'aprenentatge és el conductisme, o la versió que Akers prefereix denominar **conductisme feble**.

El **conductisme o behaviorisme** és un corrent de gran influència en psicologia i altres ciències humanes i socials, desenvolupada a partir de Watson, Skinner i, especialment el que aquí ens interessa, Bandura. Aquest corrent posa un èmfasi especial en la idea que el comportament és una resposta a estímuls, que poden procedir del mateix individu o del seu entorn. Alhora, es manté que en l'aprenentatge exerceixen un paper decisiu el sistema d'assaig-error i la imitació.

Igual d'important és la insistència del conductisme, des de les seves primeres formulacions al començament del segle XX, en el qual la psicologia i les ciències humanes en general han de recórrer decididament al mètode científic propi de les ciències naturals, i allunyar-se de metodologies subjectives, introspectives, etc.

Un dels correlats més importants del delictes és l'associació amb altres delinqüents. La investigació criminològica ha destacat que els joves solen tenir amics o iguals que són ells mateixos delinqüents i passar-hi molt temps i solen delinquir en la seva companyia.

Aquesta tendència és molt més acusada en els joves que en els adults. Amb el pas del temps, les persones tendeixen a passar menys estona en companyia dels seus amics, en aquest cas dels seus amics delinqüents; però també es van adonant que compartir el fet criminal amb d'altres comporta desavantatges, per exemple, que el company sigui detingut i el delati.

Imitació

Els subjectes tendiran a repetir les conductes que els han produït resultats beneficiosos i ometre les que han resultat contraproductives.

Algunes de les teories que més rellevància han atorgat a la influència causal dels parells han estat la de l'associació diferencial i les de l'aprenentatge. **Aquestes teories posen èmfasi, llavors, en el paper que els grups d'iguals exerceixen** en la infracció de les normes (Akers, 1998).

Tanmateix, el fet que els joves delinqüents es tendeixin a relacionar amb altres joves que també són delinqüents pot rebre diverses explicacions, no totes consistentes amb les hipòtesis d'aquesta teoria. Així, hi ha diferents maneres com es pot explicar aquesta correlació:

a) Pot ser que hi hagi una mateixa causa tant per a l'associació amb delinqüents com per a la comissió de fets delictius. En aquest sentit, ambdós fenòmens serien conseqüències d'una mateixa cosa i no hi hauria relació causal entre elles.

b) És possible, en segon lloc i com sostenen les teories de l'associació diferencial i de l'aprenentatge, que l'associació amb altres delinqüents influeixi en el fet que un tendeixi a delinquir.

c) Pot ser també que els que delinqueixen tendeixin a relacionar-se i freqüentar-se entre ells. L'ordre temporal és aquí al revés: primer es delinquiria i després es tendiria a relacionar-se amb altres semblants, en aquest cas delinqüents.

d) També s'ha defensat una interacció recíproca entre ambdues variables: tenir amics delinqüents empeny al delicte i delinquir apropa a altres subjectes que també ho fan.

e) Així mateix, potser es podrien distingir diversos tipus de delinqüents; per a cada un d'ells és vàlida una de les hipòtesis anteriors.

Per a les teories de l'aprenentatge, doncs, una persona primer s'agrupa amb subjectes que compleixen les normes o no, i això influeix decisivament en el fet que el seu propi comportament sigui respectuós o desviat. El normal, afirma Akers, és que els grups es formin en primer lloc sobre la base de l'atracció mútua o de circumstàncies com ara la residència al mateix barri. Un jove pot caure, en primer lloc, en males companyies, però el típic, sempre segons aquest mateix autor, és que els grups es formin més aleatòriament i espontàniament i després, en alguns casos, es pugui tendir a delinquir.

2.1. La teoria de l'aprenentatge social d'Akers

La d'Akers (1998, 2001) és la teoria de l'aprenentatge social més coneguda en criminologia. Segons aquest autor, en la delinqüència intervien variables:

- Que motiven el delictes, que inciten a cometre'l.
- Que el controlen, que el prevenen.

Aquest plantejament explica que aquesta teoria aspi a incloure variables procedents d'altres orientacions teòriques i sigui més aviat àmplia. En efecte, Akers deixa tan oberta la porta a variables i constructes procedents d'altres enfocaments i teories, que la seva acaba tenint la vocació d'incloure totes les altres, gairebé per a fagocitar-les; gairebé es podria assenyalar que per a Akers pràcticament tot és associació diferencial / aprenentatge (Serrano Maíllo, 2009).

Ronald Akers

R. Akers és catedràtic de Criminologia a la Universitat de Florida. Ha estat president de la Societat Americana de Criminologia i ha estat guardonat amb el premi Sutherland. És una de les persones que més sap sobre criminologia. Els seus principals llibres són *Deviant behavior*, *Criminological theories* (amb Christine Sellers) i *Social learning and social structure. A general theory of crime and deviance*.

Akers considera, així mateix, que la seva teoria no solament és capaç d'explicar el delictes, sinó també diversos comportaments desviats, com, per exemple, el consum de drogues, l'abús de l'alcohol i fins i tot el suïcidi i certes malalties mentals.

El mateix Akers afirma que la seva teoria es basa, bàsicament, en quatre conceptes fonamentals:

- 1) L'associació diferencial
- 2) Les definicions
- 3) El reforç diferencial
- 4) La imitació

1) L'associació diferencial és el principi d'exposició a definicions favorables o desfavorables a la infracció o respecte de la llei. El balanç d'aquestes definicions influeix en la criminalitat dels subjectes.

Associació diferencial

Si un jove es veu principalment exposat a definicions favorables a la infracció de la llei, llavors hi haurà una certa tendència cap al delictes.

L'exposició a aquestes definicions té lloc principalment en els grups més pròxims al subjecte, com és el cas de la família o els amics o parells. Akers (1998, 2001) destaca aquests grups no sols perquè exposen l'individu a les definicions de referència, sinó perquè també li proposen models per a imitar i el sotmeten a un procés de *reforçament diferencial*.

Com també sabem, les associacions tendiran a ser més influents en els casos següents:

- Com més aviat apareguin en la vida de les persones (prioritat).
- Com més durin en el temps (durada).
- Com més sovint tinguin lloc (freqüència).
- Com més pròximes o importants siguin per a l'individu les persones implicades en la comunicació de les definicions (intensitat).

2) Les **definicions** són, en paraules d'Akers, les "actituds o els significats propis que un associa a un comportament determinat". Això fa referència a com una persona defineix un comportament determinat.

3) Les tendències prodelictives no queden fixades mitjançant l'associació diferencial amb grups primaris i altres de més llunyans. En el comportament també influeixen els avantatges i inconvenients que es pensa que tindrà com a conseqüència el fet i els que de fet té una vegada que s'ha comès. Akers denomina aquest procés **reforçament diferencial**.

La seva influència és decisiva en la probabilitat que algú repeteixi un acte segons el resultat de la primera experiència: un comportament que hagi estat reeixit es tendirà a repetir, un altre que no ho sigui, per exemple perquè ha estat castigat, no.

Akers (1998, 2001) es refereix ara a quatre casos diferents:

- **Reforçament positiu:** un fet es tendirà a fer o repetir quan comporta resultats o reaccions positius, com, per exemple, quan s'aconsegueixen diners o l'aprovació del grup d'iguals.
- **Reforçament negatiu:** quan el resultat és evitar una cosa desagradable, com, per exemple, quan el fet evita un càstig que es rebrà amb seguretat.
- **Càstig directe:** quan les conseqüències d'un fet siguin desagradables –un càstig, per exemple–, es tendirà a no fer-lo o repetir-lo.
- **Càstig indirecte:** quan la conseqüència d'un fet és que es perd o es deixa d'aconseguir un determinat premi o situació agradable.

Exemple

Trencar papereres pel carrer durant la nit pot ser considerat per un grup de joves com un delictes o com una entremaliadura o com una actitud de protesta o rebel·lia davant un món injust. Com més desaprovin les definicions que fa una persona d'un acte determinat, més difícil serà que hi incorri; i, al revés, com més l'aprovin més probable serà que el cometi.

Sens dubte, com més gran sigui el reforç d'un comportament i com més freqüentment es reforci, més probable serà que es cometi i sobretot que es repeteixi.

El reforçament diferencial és probablement l'element de la teoria que és més difícil d'operacionalitzar i mesurar per a verificar la teoria.

4) També és possible, finalment, la **imitació** de comportaments semblants o iguals als que s'han observat en altres persones o en els mitjans de comunicació o el cinema.

Que el comportament s'imiti o no depèn de qüestions com, per exemple, qui sigui la persona en qui s'hagi vist o les seves conseqüències probables. Per a Akers, tanmateix, la imitació té importància perquè es dugui a terme un fet delictiu o desviat per primera vegada, però a partir del primer acte aquest element perd importància.

Akers, doncs, elabora la seva teoria a partir d'aquests elements. Per a la teoria, el comportament delictiu s'aprèn, igual que qualssevol altres comportaments. La concepció de l'aprenentatge que segueix és que aquest és un procés, i un procés complex.

a) El primer fet delictiu es tendirà a dur a terme quan prevalguin les definicions favorables a la infracció de la llei, es vulguin imitar comportaments delictius i els beneficis reals o esperats superin els desavantatges.

b) Després d'aquest inici, les conseqüències del comportament en forma de beneficis o de càstigs i perjudicis determinaran que el comportament en qüestió es repeteixi o no i amb quina freqüència.

c) Tots els elements de la teoria en realitat estan relacionats entre ells. D'una banda, l'associació diferencial, les definicions, els reforços diferencials i la imitació influeixen en el fet que el delictes es dugui a terme. Però, d'una altra banda, el mateix delictes i el seu resultat influeixen, al seu torn, en molts d'aquests elements. Així, el balanç d'avantatges i inconvenients que es relacionen amb un comportament es pot veure alterat si la seva realització comporta conseqüències desastroses o, al contrari, molt beneficioses.

2.2. El model de l'estructura social i l'aprenentatge social

La teoria que hem descrit fins ara és construïda a escala micro o individual: utilitza variables referides a subjectes i explica el comportament individual de persones concretes.

Exemple

Un subjecte pot sortir els caps de setmana i conduir amb habitualitat sota els efectes de l'alcohol, però si sofreix un accident –fins i tot lleu–, és possible que a partir d'aquell moment consideri que els inconvenients d'aquesta conducta en superen de llarg els beneficis; també la valoració moral d'aquest comportament pot passar a ser obertament negativa, etc.

Però Akers (1998) també ha intentat incorporar a la seva teoria **variables d'escala macro**. Aquesta extensió es refereix a variables estructurals que tenen un efecte indirecte en el comportament dels individus concrets, és a dir, que afecten les variables de l'associació diferencial, les definicions, el reforçament diferencial i la imitació.

Akers parla del **model de l'estructura social i l'aprenentatge social**. També aquí proposa el recurs a quatre dimensions:

1) L'organització social diferencial fa referència a variables estructurals, com ara la composició de l'edat o la densitat de població, que influeixen en els índexs de delinqüència d'una societat, que és un resultat també macro.

2) Cada individu està ubicat en un sector determinat de l'estructura social, i Akers s'hi refereix amb el terme de *localització diferencial en l'estructura social*.

3) També s'hi incorporen característiques que diverses teories han proposat com a factors criminògens socialment, com és el cas de l'anomia, la desorganització social, el patriarcalisme, etc. Es tracta ara de variables estructurals definides per teories.

Com es veu, Akers proposa la integració de diverses teories estructurals amb la teoria de l'aprenentatge.

4) Finalment, amb la idea de localització social diferencial s'esmenten les relacions i pertinença de l'individu a determinats grups socials primaris i de referència.

D'aquesta manera, la teoria mira de superar el desistiment tradicional que moltes teories criminològiques clàssiques feien dels factors macro. La teoria planteja la hipòtesi que tot aquest entramat estructural influirà en la delinqüència però d'una manera indirecta: influeix en la probabilitat que un subjecte es vegi exposat a definicions favorables a la infracció de les normes, que les definicions que desenvolupi siguin també en aquest sentit, etc. Segons la posició estructural que algú ocupi, es tendirà a veure més o menys exposat a processos d'associació diferencial d'un tipus o d'un altre.

2.3. El control i la prevenció del delicte per a la teoria de l'aprenentatge social

La teoria de l'aprenentatge social en realitat té moltes conseqüències per al control i la prevenció del delicte. Com que són els més abundants a Espanya, molts autors relacionen aquesta teoria amb programes de rehabilitació de delinqüents. Molts d'aquests programes s'han mostrat reeixits i prometedors (Akers, 1998).

Localització diferencial en l'estructura social

Com a exemples de localització diferencial en l'estructura social, Akers proposa la classe social, el gènere, l'edat, la raça, etc.

Després d'haver passat per una època en què es va tenir una confiança escassa en el tractament dels delinqüents (García Pablos, 1984), en els últims anys s'han produït avenços importants en el terreny de la rehabilitació o resocialització de delinqüents.

A Espanya, el tractament penitenciari ha rebut algunes crítiques ideològiques perquè alguns han entès que la resocialització es pot convertir en una espècie d'adoctrinament del delinqüent en uns valors que poden ser majoritaris però que ell no comparteix i que, en el fons, podria abocar tota la responsabilitat del fet en el subjecte i no en la societat, i oblidar la part que hi correspondria i contribuir al manteniment de l'*statu quo*. Tanmateix, la crítica no sembla gaire assumible perquè la resocialització només aspira que el subjecte pugui viure en societat sense necessitat de recórrer al delicte i no s'aplica coactivament.

Aquests programes, com s'ha dit, semblen ser prometedors i suggereixen que, en efecte, poden contribuir a reduir la reincidència dels delinqüents. Per exemple, Redondo Illescas i d'altres suggereixen que aquests programes poden reduir les taxes de reincidència fins a un 15% (Garrido Genovés i altres, 2006).

És imprescindible, tanmateix, avaluar els programes d'aquesta naturalesa mitjançant experiments amb assignació aleatòria.

2.4. Avaluació de la teoria de l'aprenentatge social

La teoria de l'aprenentatge ha rebut un gran suport empíric de diverses investigacions.

Elliott i Menard (1996) van estudiar quina era la hipòtesi temporal més versemblant sobre la relació entre delinquir i tenir amics delinqüents, i van trobar que l'evidència afavoria la seqüència predita per la teoria de l'aprenentatge, encara que l'evidència no era absolutament unívoca.

Hwang i Akers (2003) han estudiat aquesta i altres teories utilitzant dades d'autoinforme sobre el consum d'alcohol i tabac en adolescents de Corea del Sud, i han conclòs que la teoria de l'aprenentatge social rep un suport empíric sòlid. Amb aquest estudi, els autors també intentaven mostrar que la teoria de l'aprenentatge es pot generalitzar a altres països socioculturalment diferents d'aquells on aquesta teoria va ser formulada originalment, concretament als Estats Units.

Un estudi semblant de Wang i Jensen (2003), elaborat ara a Taiwan, també va trobar suport empíric per a la teoria de l'aprenentatge social.

Sellers i els seus col·legues (2003) van administrar un autoinforme a 1.826 estudiants universitaris nord-americans i els van preguntar sobre si havien utilitzat violència contra les seves parelles. Aquests investigadors afirmen el que segueix: "Vam observar un suport mixt per a la teoria de l'aprenentatge social d'Akers".

Silverman i Williamson (1997) han posat en dubte que existeixi aquest tipus de relació entre observar i fins i tot patir episodis de violència en la família durant la infantesa i tendències criminals quan es controlen les amistats del jove. Ara bé, també suggereixen que aquells que observen a casa violència domèstica poden tenir una certa tendència a relacionar-se amb altres joves que també han estat testimonis de violència familiar masculina. Amb això, sembla afavorir-se una certa influència indirecta.

Una de les crítiques tradicionals de les teories de l'associació diferencial i de l'aprenentatge és l'observació que els comportaments antisocials comencen a edats molt primerenques, abans que el nen tingui temps d'aprendre res, i, com sabem, hi ha una continuïtat entre els problemes socials i delictius en edats primerenques i en l'edat adulta (Serrano Maíllo, 2009).

3. La teoria general de la frustració

3.1. L'origen de les teories de la frustració. Les teories subculturals

En les últimes dues dècades, i després d'haver perdut el paper preponderant que van tenir en les dècades de 1950 i 1960, les teories de la frustració també han experimentat un ressorgiment important. Aquest ressorgiment s'observa en l'atenció renovada que reben algunes de les versions clàssiques de les teories de la frustració, com és el cas paradigmàtic de la Merton (1938, 1968), però també d'altres; o el recurs a determinades variables.

En una de les investigacions més conegudes, Sellin (1938) va exposar la seva concepció del delicte com a resultat del conflicte entre les normes de les classes dominants i les compartides per grups minoritaris. El conflicte cultural té lloc quan les regles que recull el dret penal vigent, és a dir, el de les classes dominants, xoquen amb els valors d'aquests grups minoritaris. En aquests casos el que és acceptable per a un grup no ho és per a la majoria d'una comunitat i les seves lleis. D'aquest conflicte pot sorgir el delicte, ja que l'agent no estaria, segons el criteri del grup minoritari a què pertany, infringint cap norma.

La teoria de l'oportunitat diferencial desenvolupada per Richard A. Cloward i Lloyd E. Ohlin (1966) manté que el tancament de les aspiracions de les classes baixes condueix a sentiments de frustració en els joves que fa que molts acabin en el camí del delicte, l'específica forma del qual seria determinada per l'estructura de la delinqüència i de les bandes juvenils del barri concret de què es tracti.

Més pròpiament relacionada amb la classe social és la teoria de Walter Miller (1958). Segons aquest autor, en les classes socials hi hauria una sèrie de normes i valors característics davant els dominants; una sèrie de *valors o actituds centrals (focal concerns)* predominarien entre aquestes classes, els principals dels quals serien els següents: estar familiaritzats amb situacions problemàtiques, com baralles, alcohol, enfrontaments amb la policia... (*trouble*), ser persones de duresa física i de caràcter reconeguda (*toughness*), saber moure's amb habilitat en la vida de carrer (*smartness*), recerca de plaer i divertiment (*excitement*), creença en el destí i en la influència de forces ocultes (*fate*), i autonomia i llibertat personals (*autonomy*).

Però la teoria de la subcultura més important és probablement la d'Albert Cohen. Ja ens hi hem referit en el mòdul dedicat a la història de la teoria criminològica.

També és important la tesi de la subcultura de la violència (Wolfgang i Ferracuti, 1967). Els valors o usos de certs grups subculturals inclouen l'ús de la violència en contextos determinats. Mitjançant la doctrina de la subcultura de la violència, per exemple, s'han pretès explicar els nombrosos segrestos que es duen a terme a la regió de Sardenya, ja que s'entén que a causa de l'aïllament històric de certes zones s'ha pogut desenvolupar una subcultura de la qual formaria part la presa d'ostatges per tal de cobrar els rescats, encara que en els últims temps aquesta activitat delictiva ha passat a ser dirigida per organitzacions criminals (Caramazza i Leone, 1984).

Vegeu també

La teoria d'Albert Cohen s'ha estudiat en l'apartat 5 del mòdul "Història de la teoria criminològica" d'aquesta assignatura.

3.2. El renaixement de les teories de la frustració

En aquest panorama destaca, així mateix, la teoria general de la frustració, proposada en especial per Agnew (1985, 1992, 2006), i que es presenta com una extensió i ampliació de les teories clàssiques.

Robert Agnew

R. Agnew (1953) és catedràtic de Criminologia a la Universitat d'Emory. És responsable de la teoria de la frustració més coneguda, encara que les seves aportacions a la disciplina són més àmplies. Entre els seus principals llibres figuren *Foundation for a unified criminology*, *Pressured into crime* i *Why do criminals offend?*

Agnew afirma que aquestes teories s'han centrat tradicionalment en la frustració derivada del **bloqueig d'oportunitats**, però que en realitat **hi ha altres fonts rellevants de frustració**, com és el cas del bloqueig del comportament dirigit a l'evitació de situacions doloroses.

Exemples

Alguns adolescents es poden veure obligats a romandre en ambients, com l'escola, que els disgusten, però alhora no poden desplegar accions destinades a evitar aquestes situacions, la qual cosa tendirà a produir-los frustració, i això els pot conduir a delinquir. Això és diferent de qui vol guanyar diners, per exemple, però veu que les seves oportunitats són mínimes, és a dir, una frustració diferent de la produïda pel bloqueig d'oportunitats per a aconseguir metes valorades positivament.

El bloqueig del comportament dirigit a l'evitació d'un dolor o d'una situació no desitjada pot comportar el delicte de diverses maneres:

- Com a mitjà d'evitar l'ambient no desitjat en el qual una persona es troba, per exemple, fugint de casa o fent campana.
- Quan una persona no pot escapar d'aquest ambient o eliminar la font de la incomoditat, es pot respondre amb el delicte en resposta directa a una situació d'ira o ràbia.

- Es pot reduir el nivell de control social informal a què està exposat el noi o la noia, per exemple, perquè a causa de la frustració disminueix el grau d'afecció als pares o a l'escola.

En aquesta mateixa línia, Agnew insisteix que les teories clàssiques de la frustració, i els tests que havien inspirat, s'havien centrat en les aspiracions en termes monetaris i d'estatus de classe mitjana i el bloqueig de les oportunitats per a assolir-les, però que els individus aspiren també a assolir altres metes valorades positivament diferents de les anteriors, entre les quals Agnew esmenta les bones notes o l'èxit en l'esport escolar.

Agnew denomina aquest model **teoria revisada de la frustració** i ha conduït algun estudi empíric destinat a verificar-la (2006). Així, en un va recórrer a dades d'una investigació longitudinal sobre joves i va ser capaç d'establir que, tal com pronostica la teoria, una situació d'adversitat té efectes sobre la delinqüència, però no al revés: la delinqüència no condueix de manera instantània a l'adversitat. L'autor va concloure que trobar-se en un ambient advers del qual no es pot escapar eleva la probabilitat de delinquir.

L'important d'aquest plantejament és que ofereix un punt de partida per a l'ampliació i renovació de les teories clàssiques de la frustració: el reconeixement de noves fonts de frustració, i també una concepció més àmplia de les aspiracions dels joves, sobretot.

Per a Agnew no hi ha cap dubte que les teories de la frustració han d'ocupar un lloc important en la teoria criminològica contemporània, però que alhora no és menys cert que, davant de les crítiques, les troballes empíriques negatives, i també els nous avenços d'altres ciències humanes i socials, han de ser sotmesos a un revisió substancial si és que volen ser preses en consideració.

3.3. La teoria general de la frustració

La **teoria general de la frustració** ha estat proposada pel mateix Agnew (2006), si bé ell mateix hi ha introduït diversos matisos en els últims quinze anys o uns quants més. Es tracta d'una teoria elaborada a escala micro que recorre a variables referides als individus per a explicar-ne el comportament delictiu.

La clau de la teoria general de la frustració és que aquesta se centra en el següent:

- Relacions negatives amb altres en les quals una persona no és tractada com vol ser tractada.
- El delictes s'explica per la pressió que exerceixen emocions negatives, com és el cas excel·lent de la ira (*anger*) i altres de semblants.

La teoria general reconeix **tres fonts principals de frustració** que troben l'origen sempre en relacions negatives amb els altres:

- L'evitació que una persona aconseguixi metes positivament valorades.
- Treure a una persona o amenaçar de treure-li estímuls valorats positivament que ja té.
- Exposar una persona o amenaçar d'exposar-la a estímuls valorats negativament.

Descriurem ara com Agnew desenvolupa aquests tres punts.

1) La frustració pot aparèixer en primer lloc quan no s'aconsegueixen metes valorades positivament que una persona s'ha proposat. Això pot succeir:

- Quan hi ha una diferència entre les aspiracions i les expectatives d'una persona, això és, quan el que espera aconseguir no s'aproxima al que vol.
- També pot aparèixer quan es produeix un desfasament entre les aspiracions o expectatives d'algú i el que realment aconseguix o els seus assoliments.
- Aquest tipus de frustració pot ocórrer quan el que una persona considera un resultat just o equitatiu no coincideix amb el que realment aconseguix.

Les teories tradicionals de la frustració havien estudiat el cas del bloqueig de les oportunitats per a assolir el que es vol, és a dir, els casos en què les expectatives –i de vegades també els assoliments– no coincideixen amb les aspiracions: l'individu s'adona per mitjans lícits que no aconseguirà les metes volgudes i pot recórrer, utilitzant la terminologia i el plantejament de Merton (1938), a la innovació, i buscar noves vies il·lícites per aconseguir-les.

Ara s'hi afegixen, com veiem, noves fonts de frustració en les quals tampoc no s'aconsegueix el que es vol, fonts que Agnew (2006) considera fins i tot més prometedores per a explicar la delinqüència. Hi exerceixen un paper important

les comparacions que un fa amb els mèrits i assoliments d'altres amb qui es relaciona i que són semblants a ell mateix; aquesta és una manera de jutjar què és el que es pot aconseguir i si el que s'ha aconseguit és just o no.

2) La frustració es pot produir quan a una persona li treuen o amenacen de treure-li estímuls valorats positivament. Es posen esperances importants en aquesta font de frustració, ja que certes investigacions han remarcat que la frustració que es produeix així pot ser més poderosa que quan simplement s'impedeix que algú assoleixi una cosa que mai abans no havia experimentat i que, en el fons, pot passar sense ella.

3) Una font de frustració més és l'exposició o amenaça d'exposició a estímuls valorats negativament. Això pot tenir lloc, per exemple, quan es pateixen abusos en la infància sobretot, quan s'és víctima d'un delicte, quan es tenen relacions negatives amb els iguals o altres persones properes o males experiències a l'escola.

Agnew insisteix que aquestes tres fonts de frustració són més aviat ideals i que en el fons tendeixen a encavalcar-se les unes amb les altres i que, de vegades, una mateixa situació es pot incloure en qualsevol d'aquestes fonts. Es tracta més aviat de *tipus ideals* en el sentit de Weber que és difícil trobar en estat pur en la realitat.

Situacions com aquestes tendeixen a produir en els individus sensacions negatives, sobretot ira, que poden conduir al delicte. La frustració, doncs, no sembla suficient perquè es produeixi el delicte, sinó que ha de generar ira o altres sensacions negatives.

La situació d'ira en la qual es troba un individu li crea el desig de fer alguna cosa per a corregir la seva situació, i un dels possibles cursos de l'acció és, sens dubte, el delicte. La frustració pot funcionar, doncs, com una predisposició cap al delicte que es pot produir quan es presenta una oportunitat adequada; però també pot funcionar com un element situacional que dóna sortida a una predisposició al delicte amb un origen diferent.

Els teòrics de la frustració afirmen que el decisiu és com un individu experimenti la frustració i les seves conseqüències, de manera que es tracta d'alguna cosa en bona mesura subjectiva i que cal, per tant, reconèixer potencials diferències individuals en aquestes experiències.

Sens dubte, les situacions negatives tendiran a ser lleus o serioses en les seves conseqüències segons la seva magnitud, el moment en què han tingut lloc –com més recents, més gran serà el seu impacte–, durada i concentració –quan es concentren en el temps diversos fets negatius, les seves conseqüències tendiran a ser més serioses. Tot això seguint Agnew (1985, 1992, 2006).

Exemples

L'expulsió del col·legi, el divorci o la separació dels pares i la introducció de condicions negatives o adverses a la feina.

Els teòrics de la frustració ofereixen diverses possibilitats per a aclarir el procés causal que uneix frustració i ira i sensacions semblants i delictes, és a dir, per què qui es troba en una situació així pot recórrer al delictes; possibilitats entre les quals s'inclouen les següents:

a) Quan no s'aconsegueix el que es vol o el que s'aconsegueix no es jutja prou just o equitatiu, el delictes pot afavorir les metes anhelades. Per exemple, un pot recórrer al tràfic de drogues per aconseguir diners o qualsevol altre bé material, o bé estatus.

b) Quan un individu perd o pot perdre un estímul valorat positivament que ja tenia, pot recórrer al delictes per evitar aquesta pèrdua, per recuperar-la o substituir-lo per un altre estímul o bé per venjar-s'hi; també pot caure en el consum de drogues perquè no troba cap altra via d'afrontar la situació negativa en la qual es troba.

c) Davant de la presentació d'un estímul negatiu, es pot delinquir per a escapar-ne, eliminar-lo o disminuir-ne els efectes; buscar revenja; o, novament, refugiar-se en les drogues.

Totes aquestes serien formes en les quals una font concreta de frustració pot comportar el delictes.

Com hem vist, doncs, i sempre segons la teoria general de la frustració d'Agnew, hi ha una sèrie de fonts de frustració que produeixen en el subjecte sentiments negatius, com la ira o la culpabilització d'altres sobretot. Naturalment, la pregunta clau és com és que la ira i altres estats que experimenta un individu, i que són sensacions negatives, comporten la delinqüència i no molts altres tipus de comportament. Intuïtivament es pot explicar que algú en un estat així d'ira pugui reaccionar agressivament, però pot semblar menys convincent que incorri en delictes d'una altra naturalesa, com pot ser el cas excel·lent dels delictes contra la propietat, els més habituals.

Davant d'una situació d'ira el subjecte tendeix a prendre alguna mesura, la qual té la naturalesa precisament de ser una adaptació o una estratègia per a afrontar la frustració. És essencial destacar que, en efecte, el delictes només representa una possible resposta a la frustració, d'entre moltes altres. Més encara, aquests teòrics concedeixen que la conformitat, i no el delictes, és possiblement l'adaptació més freqüent a la frustració.

Un punt crític de la teoria general de la frustració és la d'aclarir quan un subjecte tendirà a recórrer al delictes davant d'una situació negativa, ja que té altres alternatives.

Exemple

Un subjecte es pot enfrontar a la frustració, per exemple, minimitzant la importància de la situació o sensació d'adversitat, considerant que no era tan important el que volia, rebaixant les seves aspiracions, etc.

1) Agnew aclareix que, encara que potencialment hi ha diferents estratègies que una persona pot seguir, tant lícites com il·legals, no tothom en té el mateix nombre a la seva disposició.

Exemple

Així, si l'individu no té metes, valors o identitats alternatius en els quals refugiar-se quan per exemple no pot aconseguir alguna cosa, veurà limitades les seves possibilitats d'enfrontar-se a la seva situació mitjançant estratègies lícites; unes característiques personals pobres també poden limitar les respostes potencials, i una cosa semblant es pot dir dels suports socials convencionals en què un es pugui basar.

2) El recurs al delicte es pot veure, així mateix, afavorit perquè l'individu hi tingui una disposició especial. Agnew parla, en particular, de variables del temperament, de l'aprenentatge previ, de les creences i d'allò a què atribueixi les causes de la seva adversitat; rematant amb el fet que s'associï amb parells delinqüents. És fàcil veure aquí variables derivades d'altres teories criminològiques importants.

Les teories de la frustració i relacionades també han estat sensibles a la **integració de teories o de variables**.

Exemple

Brezina (1996) considera que la troballa potencial que la comissió de fets delictius pot servir per a disminuir una situació de frustració i pot ser de fet considerat així pels infractors, hauria de ser tinguda en compte per altres teories criminològiques.

Per a Adler, el trànsit de les societats primitives a les modernes es pot considerar un pas d'una situació generalitzada de sinomia, en la qual preval una solidaritat caracteritzada per la conformitat, la cohesió, el control social i la integració normativa, a una situació d'anomia, que pot culminar fins i tot en l'aparició de grups subculturals amb valors, normes i formes de comportament oposats a la societat en general. Per Adler, aquesta transició de la sinomia a l'anomia es pot explicar recorrent a les teories de la frustració, el control i la desviació cultural i subcultural, les quals són complementàries.

El mateix Agnew (2005) ha proposat recentment una nova teoria, ara explícitament integrada, en la qual exerceixen un paper important elements tradicionals relatius a la frustració.

3.4. Extensions macro de la teoria general de la frustració

Encara que, com acabem de veure, la teoria general de la frustració s'ubica en el nivell micro d'explicació, reconeix la rellevància de variables macro, les quals poden afectar, per exemple, les tècniques d'adaptació potencials a què una persona pot recórrer.

La teoria general s'ha expandit amb una certa profunditat per a incorporar variables de nivell comunitari, o del nivell del barri si es prefereix, que afecten el comportament dels individus. En tractar-se de variables macro, aquesta expansió s'ubica també en aquest nivell d'anàlisi. Si, com hem vist, la teoria general de la frustració manté que la frustració i l'estrès són fonts bàsiques de la delinqüència a escala individual, llavors les diferències entre comunitats estaran relacionades amb factors que afecten la connexió entre frustració i delicte.

Més concretament, com assenyala Agnew una vegada més, les comunitats o els barris que pateixen altes taxes delictives tenen més probabilitat:

- De seleccionar.
- De retenir individus en un estat de frustració.
- De produir frustració.
- D'afavorir respostes delictives a la frustració.

Vegem com explica la teoria general de la frustració aquests supòsits.

1) En determinades comunitats és difícil assolir metes valorades positivament. Les comunitats amb alts índexs de delicte es caracteritzen sobretot per un estatus socioeconòmic baix, la qual cosa dificulta que els seus habitants puguin veure satisfetes les seves aspiracions d'èxit monetari per mitjans lícits. Això és a causa que en aquests barris hi tendirà a haver menys feina i molt pitjor pagada; aquestes comunitats poden estar una mica aïllades i estar ben comunicades mitjançant el transport públic; moltes persones que es veuen obligades a residir en aquestes comunitats perquè no es poden permetre fer-ho en llocs més cars no tenen contactes que els puguin ajudar a trobar una feina i, a més, poden mancar dels coneixements, de les habilitats, etc. necessaris per a certes activitats, etc.

Per a complicar encara més les coses, en aquestes comunitats se sol posar un gran èmfasi en els diners i l'èxit monetari, amb la qual cosa la frustració es pot veure augmentada, sempre d'acord amb aquests teòrics. Tot això contribueix a la frustració que experimentaran els individus.

Exemple

No és el mateix una època de bonança econòmica que una altra de crisi greu; en ambients favorables una persona es pot enfrontar al seu estat de frustració amb més facilitat que en altres d'adversos i criminògens, en els quals pot ser difícil fins i tot evitar una resposta delictiva.

2) La frustració pot ser especialment seriosa en llocs on la situació econòmica és dolenta en termes relatius més que absoluts. Això és a causa que els individus consideren les seves aspiracions i els seus assoliments amb relació als altres, de manera que en comunitats en les quals és possible comparar-se amb individus que han tingut èxit, per exemple perquè també visquin allà o a prop i siguin visibles per als altres, la frustració tendirà a ser més gran.

3) Certes comunitats poden afavorir la pèrdua d'estímul positius i confrontar els seus habitants amb estímuls negatius. Això pot tenir lloc quan una persona es veu exposada a patir delictes o a la inseguretat, o bé a problemes socials com ara ruptures familiars, desocupació, privacions, superpoblació, vandalisme i bandes juvenils descontrolades, o quan s'observa que persones properes com familiars i amics pateixen tensions d'aquest tipus. Situacions com les descrites tendiran a elevar el grau de frustració que experimenten els residents en aquesta comunitat. Tot això, naturalment, segons Agnew.

4) En comunitats com les descrites també ocorre que és molt més fàcil que interaccionin entre ells individus amb un alt grau de frustració, la qual cosa contribueix no sols al potencial enfrontament entre ells, sinó a empitjorar les condicions generals del barri.

5) En aquests barris tendeix a ser especialment probable que es respongui a una situació de frustració amb el delicte. Això pot ser a causa que les metes alternatives són escasses, que el control social informal tendirà a ser baix i les oportunitats per al delicte abundants o a causa que la proliferació de valors favorables al delicte, o que almenys el justifiquen.

Amb tots aquests arguments i idees els teòrics de la frustració, amb Agnew al capdavant, intenten explicar per què unes comunitats experimenten taxes de delinqüència especialment altes i, en tot cas, més altes que d'altres. Totes les situacions anteriors afecten de manera directa o indirecta el comportament dels individus, alhora que incideixen en els nivells de delinqüència que viu una comunitat. Es tracta, doncs, d'una aproximació macro en aquest doble sentit, encara que íntimament relacionat per a la teoria.

3.5. El control i la prevenció del delicte per a la teoria general de la frustració

Agnew (2006) ha prestat una atenció important a les conseqüències de la seva teoria per al control i per a la prevenció del delicte:

1) **Reduir l'exposició a frustracions que condueixen al delicte.** Com que la família és un lloc en el qual sovint es produeixen frustracions derivades d'una educació erràtica, de càstigs corporals o fins i tot per abusos, la teoria general de la frustració proposa programes d'entrenament de pares que ajudin a evitar aquest tipus de situacions. L'escola és un altre lloc propici perquè l'abús

d'uns nens sobre els altres provoqui situacions de frustració que poden generar emocions negatives. Així, Agnew suggereix que programes escolars de reducció de l'assetjament escolar (*bullying*) són prometedors per a reduir el delictes.

Altres vegades no és possible eliminar l'exposició a frustracions, però sí que es poden alterar per a fer-les menys criminògenes.

2) Equipar els individus amb habilitats per a evitar frustracions i tensions que condueixen al delictes. Aquí Agnew esmenta programes d'habilitats socials que afavoreixin la bona integració dels individus, de manera que puguin afrontar millor situacions de frustració.

3) Alterar les percepcions i les metes dels individus per a reduir les fonts subjectives de frustració.

4) Reduir la probabilitat que un individu sotmès a una situació de frustració respongui mitjançant el delictes. Com que és impossible eliminar situacions en les quals un individu es veurà sotmès a algun tipus de frustració i a sentiments negatius, llavors s'ha de poder equipar també la gent amb formes de respondre que no siguin delictives. Agnew n'esmenta aquí molts casos.

Altres enfocaments preventius que es poden incloure en aquesta rúbrica són l'increment del suport social, l'increment del control social, sobretot si es comunica que la comissió de delictes és una cosa incorrecta, i reduir les associacions amb persones amb tendències delictives o minimitzar les situacions que afavoreixen el delictes, com és el cas d'activitats extraescolars supervisades.

Encara no hi ha gaire avaluació d'aquests programes que proposa Agnew des de l'òptica estricta de la teoria general de la frustració, però en termes amplis molts s'han demostrat ja bastant reeixits.

3.6. Avaluació de la teoria general de la frustració

L'interès renovat per les teories d'aquest tipus ha arribat també a algunes de les teories clàssiques –diferents de la teoria general– de la frustració, i se n'han dut a terme nous tests i fins i tot extensions teòriques. Agnew i altres criminòlegs van dur a terme un test empíric d'hipòtesis derivades de les mateixes teories que va aparèixer publicat el 1999. Els autors van recórrer a un qüestionari administrat a una mostra de persones més grans de divuit anys que incloïa estimacions del nivell de satisfacció amb la situació monetària, la criminalitat i certes variables de control.

En primer lloc, l'estudi va trobar, coherentment amb les prediccions de les teories clàssiques de la frustració, que els subjectes que experimenten una insatisfacció més gran són els que "volen guanyar molts diners, tenen escasses expectatives de guanyar molts diners i se senten en un estat de privació en com-

Exemple

És difícil que hi hagi joves que no treguin males notes al col·legi, però si s'aconsegueix que el sistema de notes sigui equitatiu i que es donin oportunitats per a superar els cursos, llavors és possible que la frustració generada per un suspens es vegi reduïda.

Interaccionar amb la policia

Alguns joves no saben gaire bé com han d'interaccionar amb la policia quan se'ls atura o fins i tot quan se'ls deté. Bé, doncs se'ls pot ensenyar a interaccionar-hi sense haver de recórrer a actituds desafiadors que no condueixen a res de bo.

paració dels altres". En segon lloc, l'estudi va trobar que la falta de satisfacció estava relacionada amb delictes capaços de generar diners i amb el consum de drogues.

Aquest estudi, encara que amb certes limitacions, afavoreix la hipòtesi de les teories clàssiques que la falta de satisfacció amb la situació monetària condueix almenys a alguns tipus de delinqüència i comportaments desviats. Encara que l'estudi insisteix que també persones de les classes altes es poden trobar en un estat de frustració, també va trobar que qui es troba en una situació de desavantatge socioeconòmic està exposat a més factors criminògens.

Finalment, altres estudis seriosos no han estat tan optimistes en les seves troballes respecte a les teories clàssiques de la frustració. Aquest és el cas del treball de Burton i els seus associats (1994). Tot i que és cert que van trobar un cert suport empíric per a les teories clàssiques de la frustració, aquest va ser mínim i, sens dubte, molt inferior al que es va trobar per a teories rivals com les de l'autocontrol o la del control social informal dependent de l'edat.

La idea, ja esmentada de passada, que davant d'una situació d'ira o una altra sensació negativa el subjecte senti el desig de prendre algun tipus d'iniciativa per a millorar la seva situació ha estat analitzada amb una certa profunditat i verificada empíricament per Brezina (1996). Per a aquest autor, el delicte pot servir per a alleugerir una situació de frustració: un individu que experimenta una frustració elevada delinqueix i, d'aquesta manera, el seu grau de frustració es veu disminuït, almenys a curt termini.

Aquest criminòleg va dur a terme un estudi empíric per a comprovar aquesta hipòtesi i hi va trobar un cert suport empíric: el delicte sembla reduir en alguna mesura el grau de frustració i representa, així, doncs, una solució parcial a un estat negatiu. A més a més, l'autor insisteix que aquesta idea que el delicte és una resposta almenys en part satisfactòria a una situació negativa de la qual es vol escapar destaca que també les teories de la frustració mantenen una imatge racional del delinqüent. Finalment, també assenyala que la mateixa idea pot ajudar a entendre la continuïtat que s'observa en molts delinqüents: com que se n'obté una cosa positiva, es tendirà a reincidir en la delinqüència.

Jang i Jonson (2003) han presentat un test de la teoria general de la frustració, per a la qual cosa han avaluat hipòtesis empíricament diverses, en especial les següents:

a) En primer lloc, que la frustració genera emocions negatives i aquestes, desviació. Això vol dir que la frustració no té efectes directes sobre la desviació, això és, que el seu efecte sobre la delinqüència i la desviació és indirecte, en què intervenen emocions negatives.

b) En segon lloc, que l'autoestima, l'autoeficàcia i la religiositat esmorteixen ambdós efectes: el de la frustració en les emocions i el d'aquestes en el delicte.

Per a això van recórrer a dades de l'Enquesta nacional de persones de color (NSBA). Aquesta enquesta va seleccionar aleatòriament habitatges i es va entrevistar cara a cara una persona adulta i de color de cadascun; la mostra va resultar "força representativa" de la població que pretenia cobrir. La taxa de respostes, d'un 67%, va resultar una mica baixa i pot introduir potencialment alguns biaixos. Es va preguntar als individus sobre qüestions com els seus problemes personals, emocions, característiques sociodemogràfiques, sobre la seva autoestima, religiositat, etc., i també sobre l'ús de drogues i si s'havia barallat o discutit amb altres persones.

Els autors, analitzant les dades estadísticament amb eines de regressió, van trobar proves bastant favorables per a les seves hipòtesis i, per tant, per a la teoria general de la frustració. El percentatge de variació explicada va ser moderada, encara que no gaire allunyada de les habituals en criminologia: prop d'un 20% o poc més. També van trobar que el tipus d'emocions pot determinar que la desviació es dirigeixi cap enfora i cap als altres, o bé cap a un mateix.

En un altre estudi empíric meritori, que posa èmfasi en les dificultats per a verificar qualsevol teoria i la general de la frustració proposada per Agnew concretament, Baron (2004) va utilitzar entrevistes a una mostra de conveniència de 400 joves sense llar de vint-i-quatre anys d'edat o menys de la ciutat canadenca de Vancouver. Es va obtenir informació sobre si havien patit abusos i violència en la família o victimització al carrer, més sobre factors intervinents potencials, i també dels delictes i ús de drogues en què havien incorregut. Les dades van ser analitzades amb instruments de regressió.

L'evidència que va trobar aquest estudi va ser només parcialment favorable a la teoria. En primer lloc, la investigació havia distingit diversos tipus diferents de frustració, dels quals només alguns –victimització violenta i abús emocional– estaven relacionats de manera significativa amb la ira. La ira, això sí, era un predictor de la delinqüència i de l'ús de drogues; la ira no produïa tot l'efecte de la frustració en el delicte –una troballa oposada a la de l'estudi ressenyat anteriorment, sols que la teoria pot permetre interpretacions en aquest punt. Finalment, altres variables, com tenir amics delinqüents, també eren influents.

Agnew i altres autors, com veiem, han dut a terme tests per avaluar la teoria general de la frustració i, en general, hi han trobat troballes favorables. Però no tots els estudis han arribat a la mateixa conclusió. Un d'aquests és l'elaborat per Paternoster i Mazerolle (1994). Aquests autors van recórrer a dades longitudinals sobre adolescents que incloïen mesures de frustració, de delinqüència i de variables d'altres models teòrics. Encara que van trobar suport empíric parcial per a alguns components de la teoria general de la frustració, la conclusió final no hi va ser tan favorable.

Així, les dades assenyalaven que encara que, efectivament, relacions negatives amb adults, sentiments de falta de satisfacció amb els amics o l'escola i l'experiència de vivències estressants estaven relacionades amb el delicte, no semblava que l'efecte de la frustració augmentés si s'experimentava durant períodes de temps més llargs.

Un estudi recent i rigorós dut a terme per Kury (1996) ofereix suport empíric per a la teoria general de la frustració sobre les diferències entre comunitats. Aquest autor analitza les diferències regionals que hi ha en les taxes de delinqüència dins d'un mateix país. Per al cas concret d'Alemanya, el país que analitza amb més profunditat, va trobar que aquesta es concentrava preferentment en el nord. Després d'analitzar diverses possibles explicacions, ofereix la conclusió següent:

"Esto a su vez presumiblemente conduce a un nivel de estrés (psicológico) más elevado en la población de los Estados del Norte. Esta mayor carga psicológica se manifiesta, por ejemplo, en la tasa de inmigración y emigración desde y hacia los distintos Estados."

H. Kury (1996). "Desarrollo de la delincuencia en Europa oriental y occidental. Una comparación entre diferentes países".

La teoria general de la frustració té, en la nostra opinió, algunes dificultats tècniques importants. Mazerolle i Paternoster adverteixen del perill que els teòrics prenguin elements o variables de la teoria per incloure'ls o integrar-los en altres teories generals abans que desenvolupar-los com a elements d'una teoria independent mateixa. A parer nostre, aquesta és una manera molt elegant d'assenyalar que la teoria general de la frustració té el problema de la seva falta d'especificitat, i que això s'ha de corregir si és que es vol convertir en una teoria admesa majoritàriament. Alhora, la conclusió de Mazerolle i Paternoster (1994), igual que el seu estudi empíric, suggereix que la teoria i, sens dubte, alguns dels seus components poden ser molt prometedors per a l'explicació del fenomen delictiu.

La teoria general de la frustració és, d'altra banda, excessivament imprecisa. Com hem pogut comprovar, les fonts de la frustració fa l'efecte que són excessives i al final fa la impressió que gairebé tot pot produir frustració. La teoria inclou algunes connexions que tampoc no queden gaire clares: quan la frustració es converteix en ira, quan es recorre a la delinqüència... Per complicar una mica més les coses, Agnew arriba fins i tot a afirmar que "la delinqüència encara pot tenir lloc sense que hi hagi culpabilització d'altres o ira". Com suggereix la reflexió de Mazerolle i Paternoster (1994), cal desenvolupar i precisar amb més deteniment els elements i processos de la teoria general de la frustració.

Resum

En aquest mòdul hem vist dues de les teories, o potser famílies de teories, més importants que hi ha en criminologia en l'actualitat. Ambdues assumeixen que no hi ha una tendència natural al delictes, de manera que no es produirà llevat que ocorri algun desenvolupament que empenyi o arrossegui cap a la comissió de delictes.

Les teories de l'aprenentatge són probablement les primeres que han aparegut en criminologia, amb la proposta de l'associació diferencial de Sutherland, i no solament mantenen plena vigència, sinó que per a molts criminòlegs són les més elegants i plausibles. En particular, la versió d'Akers és la més coneguda i la que més suport empíric ha rebut.

Les teories de la frustració també tenen una gran presència en la criminologia actual, en particular des que al començament de la dècada de 1980 se'n va produir un ressorgiment. La proposta d'Agnew és la més coneguda i verificada.

Ambdues teories s'ubiquen en una escala individual d'anàlisi, encara que hi ha desenvolupaments per a incorporar variables macro als seus mecanismes.

Exercicis d'autoavaluació

1. Segons Weisburd i una part important de criminòlegs, quina eina és el patró or en l'avaluació des del punt de vista de la validesa interna?

- a) Les anàlisis de regressió.
- b) Les anàlisis de classes latents.
- c) Els experiments amb grups no equivalents.
- d) Els experiments vertaders.

2. Segons el conductisme,...

- a) el comportament és una resposta a estímuls.
- b) les ciències humanes no poden aplicar el mètode científic i han d'utilitzar mètodes particulars.
- c) el mètode introspectiu és el més adequat per a l'estudi de la psicologia humana.
- d) És una branca de la psicoanàlisi de Freud.

3. Les teories de l'aprenentatge concedeixen el rol etiològic més important...

- a) a l'escola.
- b) al barri.
- c) als amics.
- d) a la família.

4. Quina és una política criminal prometedora per a la teoria de l'aprenentatge d'Akers?

- a) Programes de rehabilitació de delinqüents basats de tipus conductual-cognitiu.
- b) Augmentar les penes.
- c) Augmentar el nombre de policies.
- d) Crear presons noves.

5. Quin dels autors següents es relaciona amb el naixement de les teories de la frustració en criminologia?

- a) Raymond Paternoster.
- b) Robert Merton.
- c) Travis Hirschi.
- d) Enrico Ferri.

6. Quina de les fonts de frustració següents és reconeguda per la teoria general de la frustració?

- a) L'exposició a estímuls negatius.
- b) L'evitació d'aconseguir metes positives.
- c) L'amenaça de treure estímuls positius.
- d) Totes les anteriors.

7. Per a la teoria general de la frustració, l'autocontrol...

- a) no exerceix cap rol en la causació de la delinqüència.
- b) pot exercir un rol, però petit, com tantes altres variables.
- c) influeix en el fet que davant d'una situació de frustració es recorri al delictes o no.
- d) no pren posició sobre aquesta variable.

8. Quina és una política criminal prometedora per a la teoria de la frustració d'Agnew?

- a) Programes de rehabilitació de delinqüents orientats al control de la ira.
- b) Augmentar les penes.
- c) Augmentar el nombre de policies.
- d) Crear presons noves.

9. Segons Brezina...

- a) el delictes reforça els vincles amb altres delinqüents, la qual cosa permet controlar la ira en trobar situacions semblants a la d'un.
- b) el delictes pot reduir la frustració.

- c) el delictes pot facilitar diners, els quals, al seu torn, permeten oblidar una estona les fonts de frustració.
- d) el delictes no és mai una resposta racional a una situació de frustració.

10. D'acord amb Paternoster i Mazerolle, la teoria de la frustració...

- a) és en realitat una teoria de l'aprenentatge social, ja que la clau és aprendre a manejar la frustració.
- b) és prometedora a escala agregada, com en la proposta de Merton, però no a escala individual.
- c) només és vàlida als Estats Units a causa que el somni americà afavoreix que les aspiracions de la gent siguin altes.
- d) corre el risc de ser reduïda a una variable que utilitzarien altres teories.

Solucionari

Exercicis d'autoavaluació

1. d

2. a

3. c

4. a

5. b

6. d

7. c

8. a

9. b

10. d

Glossari

anàlisi narrativa *f* Estratègia d'avaluació d'una teoria en la qual s'exposen els diferents estudis empírics individuals i es tracta d'analitzar-ne els punts forts i febles.

associació diferencial *f* Principi d'exposició a definicions favorables o desfavorables a la infracció o respecte de la llei.

behaviorisme *m* sin. **conductisme**

bloqueig d'oportunitats *m* Situació en la qual algú vol assolir alguna meta però les seves oportunitats per a això estan tancades per a ell, en general perquè pertany a algun grup desafavorit.

conductisme *m* Corrent psicològic que posa un èmfasi especial en el fet que el comportament és una resposta a estímuls.
sin. **behaviorisme**

conflicte cultural *m* Conflicte que es produeix quan les regles que recull el dret penal vigent o de les classes dominants xoquen amb els valors d'aquests grups minoritaris. Segons Sellin, seria l'origen almenys d'algunes formes delictives.

definició *f* Segons Akers, l'actitud o el significat propi que una persona associa a un comportament determinat.

experiment vertader *m* Mètode d'investigació en el qual hi ha una assignació aleatòria a un grup o grups experimentals i de control. Segons Weisburd constitueixen el patró or de l'avaluació des del punt de vista de la validesa interna.

frustració *f* Situació que es produeix quan a una persona se li impedeix aconseguir metes valorades positivament; se li treuen o s'amenaça de treure-li estímuls valorats positivament que ja té; o se l'exposa o s'amenaça d'exposar-la a estímuls valorats negativament. També es pot referir a una emoció negativa.

imitació *f* Dur a terme comportaments semblants o iguals als que s'han observat en altres persones o en els mitjans de comunicació o el cinema.

parell *m* Persona o grup de persones amb qui un es relaciona. Poden ser iguals, amics, etc.

reforçament diferencial *m* Tendència a repetir un comportament en funció dels avantatges i inconvenients que hagi tingut una vegada que s'ha fet.

resocialització *f* Capacitat d'un subjecte que ha delinquit de viure en societat sense necessitat de recórrer al delicte.

subcultura de la violència *f* Segons Wolfgang i Ferracuti, valors o usos de certs grups, generalment contraris als majoritaris, que inclouen l'ús de la violència en contextos determinats.

Bibliografia

- Agnew, R.** (1985). "A revised strain theory of delinquency". *Social Forces* (núm. 64).
- Agnew, R.** (1992). "Foundation for a general strain theory of crime and delinquency". A: J. E. Eck i D. Weisburd (editors). *Criminology* (núm. 30).
- Agnew, R.** (2005). *Why do criminals offend? A general theory of crime and delinquency*. Los Angeles, Ca.: Roxbury Publishing Company.
- Agnew, R.** (2006). *"Pressured into crime"*. Los Angeles, Ca.: Roxbury Publishing Company.
- Akers, R. L.** (1998). *Social learning and social structure: a general theory of crime and deviance*. Boston: Northeastern University Press.
- Akers, R. L.** (2001). "Social learning theory". A: R. Paternoster; R. Bachman (editors). *Explaining criminals and crime. Essays in contemporary criminological theory*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
- Baron, S. W.** (2004). "General strain, street youth and crime: a test of Agnew's revised theory". *Criminology* (núm. 42).
- Brezina, T.** (1996). "Adapting to strain: an examination of delinquent coping responses". *Criminology* (núm. 34).
- Burton, V. S.; Cullen, F. T.; Evans, T. D.; Dunaway, R. G.** (1994). Reconsidering strain theory: operationalization, rival theories, and adult criminality. *Journal of Quantitative Criminology* (núm. 10).
- Caramazza, I. F.; Leone, U.** (1984). *Phenomenology of kidnappings in Sardinia. Towards an international perspective of a local crime problem*. Roma: Fratelli Palombi Editori.
- Cloward, R. A.; Ohlin, L. E.** (1996). *Delinquency and opportunity. A theory of delinquent gangs*. Nova York / Londres: The Free Press / Collier-Macmillan.
- Cook, T. D. i altres** (1992) *Meta-analysis for explanation. A casebook*. Nova York: Russell Sage Foundation.
- Elliott, D. S.; Menard, S.** (1996). "Delinquent friends and delinquent behavior: temporal and developmental patterns". A: J. D. Hawkins (editor). *Delinquency and crime. Current theories*. Cambridge: Cambridge University Press.
- García Pablos de Molina, A.** (1984). *Temas de Criminología*. Madrid: Instituto de Criminología de la Universidad Complutense de Madrid.
- Hwang, S.; Akers, R. L.** (2003). "Substance use by Korean adolescents: a cross-cultural test of social learning, social bonding, and self-control theories". A: R. L. Akers; G. F. Jensen (editors). *Advances, 11 - Social learning theory and the explanation of crime: a guide for the new century*.
- Jang, S. J.; Johnson, B. J.** (2003). "Strain, negative emotions, and deviant coping among african americans: a test of general strain theory". *Journal of Quantitative Criminology* (núm. 19).
- Kury, H.** (1996). "Desarrollo de la delincuencia en Europa oriental y occidental. Una comparación entre diferentes países". *Revista de Derecho Penal y Criminología* (núm. 6).
- Lipsey, M. W.; Wilson, D. B.** (2001). *Practical meta-analysis*. Thousand Oaks: Sage.
- Merton, R. K.** (1938). "Social structure and anomie". *American Sociological Review* (núm. 3).
- Merton, R. K.** (1968). *Social theory and social structure* (edició ampliada). Nova York: The Free Press.
- Miller, W. B.** (1958). "Lower class culture as a generating milieu of gang delinquency" A: W. McCord (editor). *The Journal of Social Issues, XIV (3) - New light on delinquency*.
- Paternoster, R.; Mazerolle, P.** (1994). "General strain theory and delinquency: a replication and extension". *Journal of Research in Crime and Delinquency* (núm. 31).

Sellers, C. S.; Cochran, J. K.; Winfree, L. T. (2003). "Social learning theory and courtship violence: an empirical test". A: R. L. Akers; G. F. Jensen (editors). *Advances, 11 - Social learning theory and the explanation of crime: a guide for the new century*.

Sellin, T. (1938). *Culture conflict and crime*. Nova York: Social Science Research Council.

Silverman, J. G.; Williamson, G. M. (1997). "Social ecology and entitlements involved in battering by heterosexual college males: contributions of family and peers". *Violence and Victims* (núm. 12).

Wang, S. N.; Jensen, G. F. (2003). "Explaining delinquency in Taiwan: a test of social learning theory". A: R. L. Akers; G. F. Jensen (editors). *Advances, 11 - Social learning theory and the explanation of crime: a guide for the new century*.

Weisburd, D. (2000). "Randomized experiments in Criminal Justice policy: prospects and problems". *Crime and Delinquency* (num.46).

Wolf, F. M. (1986). *Meta-analysis. Quantitative methods for research synthesis*. Beverly Hills: Sage.

Wolfgang, M. E.; Ferracuti, F. (1967). *The subculture of violence toward and integrated theory in Criminology*. Londres [etc.]: Tavistock Publications.